

Павленко Катерина Миколаївна
аспірантка кафедри філософії факультету історії і філософії
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ДЕЯКІ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ КОМПЕНСАЦІЇ

Анотація. У даній статті автор з філософської точки зору розглядає актуальне питання суті двох напрямків прояви компенсації – біологічного і психологічного. Акцент поставлений на роль компенсації, яка різними соціокультурними засобами, сприяє включенню в соціум людей з особливими потребами. Розкривається значення і роль різнобічних наукових поглядів щодо поглиблення розуміння соціальної природи людини взагалі і його психіки зокрема, безумовно пов'язаної зі структурою мозку особистості та особливостями її соціального розвитку. Сформульовано висновки щодо значення для сучасної філософської антропології розгляду компенсації як феномена, в цілому, і загальне теоретичне обґрунтування компенсації у всіх можливих випадках її реалізації.

Показано, що біологічна і психологічна компенсації визначаються якісно різними системами і здійснюються за різними законами. Теорія культурно-історичного розвитку психіки дозволила зробити в розумінні психологічної компенсації. Стимулом до формування будь-яких компенсаторних механізмів служать об'єктивні труднощі, з якими стикається в ході життя той чи інший організм. Біологічно організм поповнює дефект парного органу, так як це дозволяє йому, як цілому, взаємодіяти з навколишнім середовищем певним виробленим в процесі еволюції способом. Специфіка людського способу існування полягає, як було показано вище, не в будові тіла або мозку, а в зв'язку між ними у представників виду *Homo Sapiens*. Саме цей зв'язок, або конкретна система відносин між людьми, є цілісністю, визначає спосіб життя і думки – форму людської особистості, а також цілі її компенсаторних процесів. Тобто, об'єктивний сенс компенсаторних процесів може бути виявлений тільки на основі аналізу системи відносин людини з іншими людьми. Розгляд компенсаторних процесів в смисловому плані полягає в тому, щоб, використовуючи різні соціокультурні засоби, допомогти дитині подолати обумовлені його органічною недостатністю ускладнення в освоєнні загальних форм діяльності і стати повноцінним, тобто включеним в співтовариство людей, людиною.

Ключові слова: філософія, антропологія, людина, психологія, компенсація, свідомість, психіка, соціум.

Дискусії про особливість досвіду людини з особливими потребами останнім часом актуалізуються у філософському дискурсі України, про що між іншим свідчить круглий стіл «Інакший досвід: збагнути незбагненне», що відбувся в Інституті філософії НАН України 21 травня 2019 року. Як можна переконатись із анонсованому на ньому дискурсу, філософське осмислення «інакшого досвіду» поставлене в контексті проблеми Іншого (і пов'язаних з нею проблем інакшості, чужості, відмінності), і потребує синтезу напрацювань психології, педагогії та інших дотичних до теми людей з особливими потребами наук.

Саме це актуалізує дослідження, що звертається до осмислення самовідчуття і самоусвідомлення людини, яка відчуває певну позбавленість, «неповноту», «меншовартісність». У свою чергу, це спонукає звернутись до психологічних і педагогічних напрацювань, що торкаються практик, які працюють із свідомістю «меншовартості», зокрема, у царині психотерапії та гуманістичної психології.

Спеціальні дослідження компенсації у вітчизняній науці використовувалися недостатньо, незважаючи на те, що існує значна кількість наукових джерел у різних галузях знань, присвячених вивченню компенсаторних процесів у сферах творчої діяльності, у мистецько-творчій діяльності, у релігії тощо (І. Кант, Ф. Шиллер, Д. Дьюї, Г. Маркузе, І. Рецкер, А. Федоров, а також вітчизняні М. Бровко, Л. Левчук, О. Оніщенко). Серед авторів таких праць учені-психологи

З. Фрейд, А. Адлер, В. Бехтерев, Ш. Бюлер, Л. Виготський, Е. Фромм, К.-Г. Юнг та ін., заслугою яких є визначення існування компенсаторної функції як такої та подальшого дослідження механізмів психологічної компенсації. Розглянемо детальніше, з огляду на психологічну складову питання.

Однією із базових тез гуманістичної психології, представленої такими класичними авторами, як А. Адлер і Л. С. Виготський, є те, що почуття або усвідомлення меншовартості, яке виникає у людини через життєві негаразди, дає змогу оцінити особливість своєї життєвої позиції, що стає головною рушійною силою психічного розвитку. Вченим О. Рюле встановлено, що компенсація, розвиваючи психічні явища передчуття та передбачення, а також їхні діючі фактори, зокрема пам'ять, інтуїцію, уважність, чуттєвість, інтерес – тобто, всі психічні моменти – посиленою мірою, приводить до створення надздоров'я у хворому організмі, до вироблення надповноцінності з неповноцінності, до перетворення дефекту в обдарованість, здатність, здібність, талант [6, с. 81]. Це можна перефразувати більш старим афоризмом, що шлях до довершеності лежить через подолання перешкод, ускладнення функції є стимулом до підвищення якості її виконання.

Почнемо з розуміння компенсації в біології. Аналіз функцій компенсації у випадках вад від народження або отриманих вад розвитку, зокрема підвищення чутливості одних аналізаторів при втраті чутливості інших, як, наприклад, надзвичайний розвиток слухових і тактильних аналізаторів у сліпих або відчуття вібрації у глухих, вказує на існування двох типів компенсації психічних функцій – внутрішньосистемної та міжсистемної. Згідно з даними сучасних анатомічно-соматичних теорій компенсації встановлено, що існують чисельні механізми захисту організму, спрямовані на попередження, стримування або ліквідацію патологічного процесу. Врівноваження нерозвинених або порушених функцій здійснюється шляхом використання збережених або перебудови частини порушених функцій. При цьому стає можливим включення у процес нових нервових структур, які раніше не брали участі в її здійсненні. Ці структури функціонально поєднуються на засадах виконання спільного завдання.

Пряма біологічна компенсація (в тому значенні поняття, що дане вище) ніколи не виступає в чистому вигляді в соціумі чи для особистості, вона завжди супроводжується, вірніше, опосередковується, психологічною та соціальною компенсацією. Тут мова йде про особистість, що володіє свідомістю і самосвідомістю, здатну до саморефлексії, занурену в певне соціальне середовище з певними соціокультурними вимогами, оцінками і стандартами. Так, людина, приречена на "обмежене в своїй свободі життя" (К. Маркс), повинна попередньо виробити, а в подальшому вдосконалити психологічні механізми компенсації цієї вимушеної несвободи. Від успішності психологічної та соціальної компенсації буде залежати ступінь подолання органічного недоліку, психологічна і соціальна адаптованість особистості. Його складові визначаються досвідом успішної компенсаторної взаємодії, накопиченої в колективній пам'яті людей, що неодноразово дозволяло відновлювати порушену рівновагу різноманітних соціальних агрегатів, про що писав П. А. Сорокін. [2, с.87]

Таким чином, проблема компенсації постає як широка соціальна і соціально-психологічна проблема, а не тільки і не стільки як медична або біологічна. Огляд рецепції теоретичних проблем компенсації продовжимо, звертаючись до юнгіанської версії психоаналізу. К.-Г. Юнг у своїй праці «Психологія несвідомого» зробив висновок, що процеси несвідомого перебувають в компенсаційному зв'язку із свідомим. На його думку, термін «компенсаційний» є найбільш адекватним для опису зв'язку свідомого і несвідомого, оскільки свідоме та несвідоме не протилежні один одному, а взаємно доповнюються до цілого (Самості), а «несвідомі процеси, що компенсують свідоме «Я», містять у собі всі ті елементи, які потрібні для саморегулювання психіки» [8, с. 24]. Розвинута свідомість – це функція «якостей, які переміщують індивіда в стан непорушної єдності зі світом, і колізії, що виникають на цьому етапі, стають колективними проблемами, які потребують колективної, а не тільки індивідуальної компенсації» [8, с. 35]. Звернемося тут до праць А. Адлера, де компенсація ілюструє характеристики особистості й розглядається як головний механізм, що приводить індивіда (за рахунок уявлень або дій) до

усвідомлення своєї неповноцінності [1, с. 28]. Важливим моментом теорії Адлера є те, що, на його думку, невротичне відчуття неповноцінності відповідає неповноцінності якогось його органу, наслідком чого є утворення допоміжної конструкції (фікції), у якій неповноцінність урівноважується. Фікція як психологічна система спрямована на перетворення неповноцінності в надцінність. Як вважають науковці, механізми захисту, що попереджують дезорганізацію поведінки, свідомості та психіки в цілому, мають спільні риси, вони діють у підсвідомості, деформуючи або фальсифікуючи дійсність аж до ситуацій фрустрації, психотравми, стресу. Водночас, компенсація як один з механізмів психологічного захисту поширюється й на ті дії, які індивід усвідомлює, – дії, що дають змогу зменшити напругу, котра виникає при неможливості досягнення певної мети шляхом заміни цієї мети на іншу. Активність за умов заміщення одного виду діяльності іншим звільняє людину від визнання своєї неповноцінності, неспроможності, тобто компенсація в такому разі виступає формою захисту від комплексу меншовартості (гіперкомпенсація). Як зазначає сучасний український дослідник, Ф. Березін, механізм компенсації є спробою замінити реальну або уявну ваду, дефект, іншою якістю, насамперед за допомогою присвоєння собі якостей, цінностей, поведінкових характеристик іншої особи. При цьому обрані цінності, думки або характеристики беруться без аналізу і тому не стають частиною самої особи [2, с. 62]. Таке розуміння компенсації є наближеним до біології. В цьому випадку під компенсацією розуміється спроможність організму відшкодовувати недорозвинуті чи порушені функції шляхом використання збережених або перебудови частково порушених функцій.

В 20-ті роки минулого століття напрям патології дитячого розвитку мав величезне практичне значення. Що ж стосується теоретичного контексту, то, з одного боку, дефектологія відчувала сильний вплив психоаналізу (Виготський, зокрема, спирався на ідеї А. Адлера), а з іншого – була ареною запеклих суперечок про співвідношення біологічного і соціального в людині. Ці дискусії відбувались також в контексті протистояння між радянським марксизмом як філософською методологією наук (зокрема, педагогіки, психології і медицини) та західними науковими напрацюваннями (зокрема, різними версіями психоаналізу). Вочевидь, на вітчизняних теренах відстоювалась позиція абсолютної першості соціального чинника, переконаність, що певними індивідуальними та колективними практиками можна досягти позитивного результату компенсації, повної «нормалізації» людини. Натомість, вага фізіологічного, несвідомого свідомо знижувалась. Отже, розгорталась полеміка довкола питань: чи обумовлює органічний дефект – мозку, зору, слуху і т. п. – особливості які потребують компенсації?

Послідовно відстоюючи теорію культурно-історичного розвитку людини, Л.С. Виготський мав особливу позицію. Оскільки вищі психічні функції формуються на біологічній, в тому числі нейрофізіологічній, основі, органічні ураження, звичайно ж, мають вплив і на розвиток дитини, і на поведінку дорослої людини. Але в чому цей вплив полягає, якими є його межі і, головне, як зумовлює він особистісний розвиток – ось в чому полягала для нього суть проблеми [3, с. 123].

В дефектології, клінічній психіатрії та емпіричній психології, які, за висловом Виготського, «рахувати і міряти... почали раніше, ніж експериментувати, спостерігати, аналізувати, розчленовувати і узагальнювати, описувати і якісно визначати» [3, с. 129], домінував кількісний підхід, зводив проблему органічних поразок до «зменшеному в пропорціях розвитку». Дитина з порушенням зору розглядалася як здорова дитина, позбавлена зору, дитина з інтелектуальним порушенням – як (частково) позбавлена інтелекту і т. д. При цьому основною, а подекуди і єдиною, метою обстеження дітей з особливими потребами ставало з'ясування того, чим вони поступаються дітям відповідного віку, які саме якості у них відсутні, а які змінені.

Варто відзначити, що подібний арифметичний метод зберігає свої позиції і в наші дні. Так, автори заснованого на міжнародній класифікації хвороб 10 перегляду (МКХ-10) керівництва з психіатрії завершують докладний перелік вад, характерних для різних ступенів розумової відсталості, наступними діагностичними орієнтирами: «Легкий ступінь розладу (F70) діагностується при тестових даних IQ в межах 50-69, що в цілому відповідає психічному розвитку

дитини 9-12 років. Помірний ступінь (F71) діагностується при IQ в межах 35-40 (6-9 років), важкий ступінь (F72) – при IQ в межах 20-34 (3-6 років), глибокий (F73) – при IQ нижче 20 (дитина до 3 років)» [9, с. 45].

Між тим розвиток людини не є ні простим, ні однолінійним, ні безперервним. На будь-якому етапі він характеризується системністю і якісною своєрідністю. А значить, діти з фізичними дефектами не тільки (в тій чи іншій мірі) позбавлені здібностей всіх інших людей, але і володіють здібностями, яких у «нормальних» дітей немає і які формуються у зв'язку з наявністю у них вад.

Системоутворюючою основою психології людини є «ансамбль суспільних відносин», в рамках якого формується її особистість. Це – найважливіша передумова розуміння природи патологічних процесів. Можна здогадуватися, як впливають на розвиток індивіда ті чи інші органічні аномалії в «чистому вигляді», чи змогла б вижити без сторонньої допомоги сліпа, глуха дитина або дитина з ментальними вадами, як би вона пристосовувалася до навколишнього середовища і т. д. Але все це – цілком і повністю умоглядні припущення, оскільки будь-яка людина спочатку включена в контекст відносин з іншими людьми.

Сам по собі фізичний недолік не має ніякого психологічного значення. Сліпа від народження людина ніяк не відчуває своєї сліпоти, і «стан її психіки анітрохи не відчуває болю від того, що його очі не бачать» [4, с. 14]. Страждання, почуття власної меншовартості, неповноцінності, непотрібності породжуються не органічним дефектом, а його соціальними наслідками: обмеженнями культурного і професійного розвитку, стигматизуючим або перебільшено дбайливим ставленням оточуючих, самотністю, вимушеною маргінальністю, словом – зниженням суспільної значимості людини, що людина відчуває внаслідок зустрічі з іншими.

Але ті ж негативні почуття стають стимулом розвитку індивіда, змушують його шукати шляхи заміщення відсутніх у нього здібностей. «Припустимо, – пише Л. С. Виготський, – що органічний дефект не призведе до соціальних причин виникнення почуття меншовартості, тобто до низької психологічної оцінки своєї соціальної позиції. Тоді не буде і психологічного конфлікту... Вирішує долю особистості в останньому рахунку не дефект сам по собі, а його соціальні наслідки, його соціально-психологічна реалізація» [4, с. 55].

Соціально-психологічна реалізація дефекту – є не що інше, як його компенсація, або психологічний процес, який заповнює фізіологічний ефект і, як показав А. Адлер, протікає аж ніяк не завжди в соціально прийнятному або (і) розвиваючому особистість напрямку. Через те, що компенсаторні механізми починають формуватися практично з моменту народження індивіда, відокремити їх від «натуральних» проявів органічної недостатності безпосередньо не менш складно, ніж розділити культурний і біологічний розвиток людини. Їх спаяність виступає, зокрема, емпіричним підґрунтям уявлення про дитячу дефективність, а також концепції душевної хвороби, підвидом якої вона є. Справді, у фокусі спостережень психіатрів, психологів, дефектологів, знаходяться переважно асоціальні і хворобливі форми компенсації – девіантна поведінка, відставання у навчанні, непрацездатність, емоційна обмеженість, агресивність і т.п. – в їх єдності з фізіологічними дефектами. Позитивістське тлумачення перетворює їх далі в нозологічні ознаки (наслідки) цих дефектів.

Феномен компенсації запускає органічну систему, що володіє властивістю самозміни, завдяки якій стає можливим відновлення або заміщення функції ураженого органу. У тваринному світі компенсація є найважливішим засобом пристосування організму до навколишнього середовища. Тіло людини – також біологічна система, в якій діють природні компенсаторні механізми – при видаленні одного з парних органів (нирки, легені), наприклад, інший бере на себе його функції, введення дитині малої дози хвороботворних мікробів тягне за собою вироблення антитіл і т. д. Звідси може виникнути думка, що соціально-психологічна реалізація дефекту в розвитку особистості являє собою не що інше, як різновид феномена компенсації.

Л. С. Виготський розвінчує міф про біологічну природу психологічного заповнення дефекту. Існує досить поширене уявлення, пише він, про те, що мудра і передбачлива природа винагороджує людину за дефект одного органу більшою чутливістю іншого, немов би виправляючи допущену нею помилку. «Так часто розповідають напівдивовижні історії про незвичайні

почуття дотику у сліпих або зору у глухонімих» [4, с. 34]. Спеціальні дослідження спростовують це твердження – ніяких значних фізіологічних особливостей сприйняття у людей з дефектами слуху та зору немає. Незвичайність зору глухих і дотику сліпих виявляється лише на рівні вищих психічних процесів: глухі, наприклад, зчитують людську мову за допомогою зору (по губах), сліпі читають за допомогою дотику (пальцями) і т. д. «Іншими словами, причини цього не органічні, що полягають в особливості будови органа або його нервових шляхів, а функціональні, які з'являються в результаті тривалого використання даного органа в інших цілях, ніж це буває у інших людей» [4, с. 31]. Екстраординарним у сліпих є не дотик, а те, що у формуванні вищих психічних процесів він замінює собою іншу – відсутню – первинну функцію (зір), яка виступає фізіологічною основою для здатності до читання [там же].

Також, вчений визначає і інший бік даного питання – компенсація досить часто буває невдалою – зіткнення з труднощами призводить не до розвитку, а до невротизації, хвороби, деградації, часом і до розпаду особистості. «Невдала компенсація перетворюється на захисну боротьбу за допомогою хвороби, у фіктивну мету, яка напружує все життя хибним шляхом» [5, с. 23].

Відкриття соціальних закономірностей патогенної психологічної компенсації, яка належить З. Фрейду, показало, що психічні розлади («невротичні симптоми») являють собою результат багатоступінчастого вирішення протиріч «неорганічного» життя – протиріч, що виникають при зіткненні особистості з труднощами в спілкуванні з іншими людьми. Симптом є «перетвореною формою» таких протиріч. У класичному випадку Анни О., наприклад, що не знайшли виходу і дозволу в силу жорстких моральних заборон сильні почуття огиди (до гувернантки), страху смерті і любові до батька трансформувалися в симптоми спастичного паралічу обох правих кінцівок з відсутністю чутливості, розлади зору, відрази до прийому їжі, порушення мови, стану сплутаності, марення, зміни всієї особистості дівчини [10, с. 25]. Істерична конверсія, витіснення, проекція, заперечення, заміщення, раціоналізація, реактивне утворення, регресія – всі ці добре вивчені психоаналізом «механізми захисту» є не чим іншим, як різними обхідними шляхами патогенної компенсації. Органічні дефекти являють собою лише один із видів труднощів, з якими стикається людина у своєму розвитку.

Таким чином, компенсація – це універсальний спосіб перебудови психологічних систем. Вона може вести як до зростання, творчого і соціального затвердження особистості, так і до неврозу, хвороби, ізоляції і навіть смерті. У зв'язку з цим неминує виникання питання про природу тієї доцільності, яка виявляється при аналізі не тільки позитивної, але й патогенної компенсації.

А. Адлер і його послідовники вважали, що обов'язковою умовою психологічного подолання дефекту є усвідомлене почуття неповноцінності, що надає процесу заміщення функцій позитивний (соціально прийнятний) напрямок. Джерелом компенсації вони вважали, таким чином, автономний суб'єкт. Якщо ж у людини немає почуття і свідомості власної неповноцінності, то шлях позитивної компенсації для неї закритий. На цій підставі адлерівська школа скептично оцінювала потенції розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, які не визнають своєї своєрідності, не помічають своєї недостатності, задоволені собою, а значить, не відчують почуття неповноцінності, що лежить в основі компенсаторних процесів у інших дітей.

Фактично такий підхід заперечує можливість обхідних шляхів особистісного розвитку для всіх випадків, в яких психологічний конфлікт не призводить до низької самооцінки або, незважаючи на наявність труднощів (органічних дефектів, наприклад), відсутній зовсім. Проте, соціально-психологічне подолання дефекту відбувається, і вельми ефективно.

Суб'єктивістське розуміння компенсації характерно для багатьох шкіл психотерапії. Зазвичай вирішення особистісних протиріч пов'язують виключно з процесом їх усвідомлення. Вже Фрейд вживав безліч способів, якими в обхід індивідуальної свідомості формуються невротичні симптоми, він вважав, що найбільш необхідною і достатньою умовою їх зникнення є їх усвідомлення пацієнтом. Між тим, це не пояснює не тільки успішного подолання дефекту, наприклад, сліпоглухонімими дітьми (вивченням яких Фрейд не займався), але і феномена сублімації, який Фрейд вивчав і описував як процес, який протікає несвідомо.

Отже, біологічна та психологічна компенсації визначаються якісно різними системами і здійснюються за різними законами. Відкривши закон природного відбору, Ч. Дарвін матеріалістично обґрунтував телеологізм органічних компенсаторних процесів. Теорія культурно-історичного розвитку психіки дозволила зробити такий же прорив у розумінні психологічної компенсації. Стимулом до формування будь-яких компенсаторних механізмів служать об'єктивні труднощі, з якими стикається в ході життя та чи інша органічна цілісність. Біологічний організм заповнює дефект парного органу, тому що це дозволяє йому як цілому взаємодіяти з навколишнім середовищем визначеним виробленим в процесі еволюції способом, який і покладено в форму його тілесності. Специфіка людського способу існування полягає, як було показано вище, не в будові тіла або мозку, а в зв'язку між тілами і мізками представників виду *Homo Sapiens*. Саме цей зв'язок, або конкретна система відносин між людьми, що є цілісністю, що визначає спосіб життя і думки – форму людської особистості, а також мети її компенсаторних процесів. Ось чому у дітей з одними і тими ж органічними вадами «компенсація протікає у зовсім різних напрямках в залежності від того, яка ситуація створилася, в якому середовищі дитина виховується, які труднощі виникають для неї з цієї недостатності» [4, с. 45].

Оскільки форма індивідуальної психіки соціально обумовлена, при наявності органічних дефектів або інших об'єктивних труднощів, що перешкоджають взаємодії людини з іншими людьми, її психологічна система перебудовується таким чином, щоб вона могла обійти ці перешкоди. У необхідності пристосуватися до соціально-культурного середовища знаходиться корінь як успішної, так і невдалої компенсації: заміщення зором слуху дає можливість глухому зчитувати мову інших людей, тобто спілкуватися з ними, але і істерика дозволяє обхідним шляхом привернути до себе увагу оточуючих, стати об'єктом їх турботи і піклування.

Звідси випливає, по-перше, що об'єктивний сенс компенсаторних процесів може бути виявлений лише на основі аналізу системи відносин людини з іншими людьми. По-друге, не може розглядати компенсаторні процеси, у всякому випадку самі по собі, як головний організуючий принцип своєї роботи; його завдання жодною мірою не зводиться до їх фасилітації. Вона полягає в тому, щоб, використовуючи різні соціокультурні засоби, допомогти дитині подолати зумовлені її органічною недостатністю ускладнення в освоєнні загальних форм діяльності і стати повноцінною, тобто включеною в спільноту людей, людиною.

Висновки: Поняття «компенсація», центральне для дискурсу багатьох психологічних напрямів, відтак потребує філософського осмислення у широкому антропологічному контексті. У статті розглянуто лише два напрямки компенсації: біологічний та психологічний. Вже цього достатньо щоб побачити, що цей розподіл все ж потребує філософського ситнезу. Однак, ми вбачаємо тут достатньо аргументів для поглиблення розуміння соціальної природи людини взагалі та її психіки зокрема, безумовно пов'язаної зі структурою мозку особистості та особливостями її соціального розвитку. Усі напрацювання в цій царині мають безпосереднє і опосередковане відношення до психофізіологічної компенсації. Сучасні уявлення філософії і педагогіки неможливі без включення до неї ставлення до людей, які потребують цієї компенсації. Без таких загальних філософських обґрунтувань неможливо вважати обґрунтованими антропологічні уявлення про доцільність праці в багатьох сферах соціального відтворення. Сучасне завдання філософської антропології розгляд компенсації взагалі, як феномену, та загальне теоретичне підґрунтя компенсації у всіх можливих випадках її реалізації.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Понять природу человека. – СПб., 1997.
2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека [Текст] / Ф. Б. Березин. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. – 270 с.
3. Выготский Л. С. О психологических системах // Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. М., 1983. Т. 1. С. 109-132.
4. Выготский Л. С. Основы дефектологии // Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. М., 1983. Т. 5.
5. Выготский Л. С. Психология и учение о локализации психических функций // Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. М., 1983. 175 с.

6. О.В. Попович, «Зміст поняття «компенсація»: наближення до цілісного бачення», журнал Грані № 1, 2014. – 234 с.
7. Штомпка П. Социология социальных изменений / Пер. С англ. под ред. В. А. Ядова — М.: Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.
8. Юнг К. Г. Психология бессознательного. – Мн. : Харвест; 1993. – С. 103–249.
9. Холмогорова А. Методологические проблемы современной психотерапии // Вестник психоанализа. 2000. № 2. С. 83-90.
10. Фрейд З. Будущее одной иллюзии [Текст] // Фрейд З. Психоаналитические этюды. – Мн. : Попурри, 1997. – 525 с.

Pavlenko Kateryna

Postgraduate student of the Department of Philosophy, Faculty of History and Philosophy
Odessa National University. I.I. Mechnikov

SOME PHILOSOPHICAL-ANTHROPOLOGICAL OF MEASUREMENT PSYCHO-PHYSIOLOGICAL ASPECT OF COMPENSATION

***Abstract:** author from a philosophical point of view considers the actual issue of the essence of two directions of manifestation of compensation – biological and psychological. The emphasis is on the role of compensation, which, by various sociocultural means, contributes to the inclusion of people with special needs in society. The significance and role of versatile scientific views on the deepening of the understanding of the social nature of man in general and his psyche in particular, which is unconditionally associated with the structure of the personality brain and the features of its social development, is revealed. Conclusions are formulated regarding the importance for modern philosophical anthropology of considering compensation as a phenomenon, in general, and a general theoretical justification for compensation in all possible cases of its implementation.*

It is shown that biological and psychological compensation are determined by qualitatively different systems and are implemented according to different laws. The theory of cultural and historical development of the psyche made it possible to understand psychological compensation in understanding. The stimulus to the formation of any compensatory mechanisms is the objective difficulties that this or that organism encounters during the course of life. Biologically, the body makes up for the defect of the paired organ, as this allows it, as a whole, to interact with the environment in a certain way developed in the process of evolution. The specificity of the human mode of existence is, as shown above, not in the structure of the body or brain, but in the connection between them in representatives of the species Homo Sapiens. It is this connection, or a specific system of relations between people, that is integrity, determines the way of life and thought – the form of the human person, as well as the purpose of its compensatory processes. That is, the objective meaning of compensatory processes can be found only on the basis of an analysis of the system of human relations with other people. Consideration of compensatory processes in the semantic plan is to use the various sociocultural means to help the child overcome the complications caused by his organic insufficiency in mastering general forms of activity and become a full-fledged person, that is, a person included in the community.

Key words: *philosophy, anthropology, psychology, compensation, psyche, society.*